

Коломійчук В. О.,*адвокат, аспірант**Київського національного торговельно-економічного університету**ORCID: 0000-0001-8024-9970***АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПОШИРЕННЯ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ****ANALYSIS OF THE PROBLEM OF THE SPREAD
OF ILLEGAL SEIZURE OF THE COMPANIES IN UKRAINE**

Стаття присвячена дослідженню проблеми розвитку явища рейдерства в Україні та здійсненню аналізу його динаміки, оскільки кількісна оцінка поширення цього явища у першу чергу необхідна для визначення коефіцієнту корисної дії держави у контексті захисту суб'єктів господарвання та права власності. Автором відзначено, що в Україні відсутня комплексна та повна статистика рейдерських атак чи проявів цього явища. Це, у першу чергу, пов'язано з відсутністю законодавчого визначення поняття «рейдерство», що призводить до різотлумачення цього поняття правозастосувачами. Попри це, автором відзначено наявність поняття «рейдерство» у різноманітних нормативно-правових актах, у тому числі у назві закону. Фрагментарно, підрахунок кількості облікованих кримінальних правопорушень здійснюється Офісом Генерального прокурора та різними неурядовими організаціями. При цьому, кількість рейдерських атак не може прирівнюватись до кількості облікованих кримінальних проваджень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, що пояснюється зокрема тим, що потерпілі від рейдерства не завжди звертаються до органів правопорядку, з огляду на неефективність відновлення своїх прав таким способом. Ця теза підтверджується також порівнянням кількості кримінальних проваджень та вироків, що набрали законної сили. Натомість часто при здійсненні рейдерства ефективним є судове та адміністративне оскарження з ціллю скасування реєстраційних дій. Тому автором зібрано та проаналізовано статистичну інформацію як Офісу Генерального прокурора, так і Державної судової адміністрації, Міністерства юстиції України, Ради бізнес-омбудсмена для оцінки динаміки рейдерства. За результатом наукового дослідження зроблено висновок, що рейдерство досі поширене в Україні, попри негативну динаміку його розвитку, а тому пошук шляхів удосконалення протидії рейдерству залишається актуальним завданням.

Ключові слова: *рейдерство, протиправне захоплення майна підприємств, протидія господарській діяльності, економічна безпека.*

The article is devoted to the study of the spread of the phenomenon of illegal seizure of the companies in Ukraine and analysis of its dynamics, as quantitative assessment of the spread of this phenomenon is primarily needed to determine the efficiency of the state in the context of protection of economic entities and property rights. The author notes that in Ukraine there are no comprehensive and complete statistics of raider attacks or manifestations of this phenomenon. This is primarily due to the lack of a legal definition of «reiderstvo», which leads to misinterpretation of this concept by law enforcement. Nevertheless, the author noted the existence of the concept of «reiderstvo» in various legal acts, including the title of the law. In fragments, The Prosecutor General's office of Ukraine and various non-governmental organizations count the number of reported criminal offenses. At the same time, the number of raider attacks cannot be equated to the number of recorded criminal proceedings under Art. 205-1, 206, 206-2 of the Criminal Code of Ukraine, which is explained in particular by the fact that victims of raiding do not always apply to law enforcement agencies, given the ineffectiveness of restoring their rights in this way. This thesis is also confirmed by comparing the number of criminal proceedings and convictions that have entered into force. On the other hand, judicial and administrative appeals to revoke registration actions are often effective. Therefore, the author collected and analyzed statistical information from The Prosecutor General's office of Ukraine, The State Judicial Administration of Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine, The Business Ombudsman's Council to assess the dynamics of illegal seizure of the companies. According to the research, it was concluded that illegal seizure of the companies is still widespread in Ukraine, despite the negative dynamics of its development, and therefore the search for ways to improve the fight against illegal seizure of the companies remains an urgent task.

Key words: *illegal seizure of a company, illegal entering into possession of the property, illegal seizure of property of an enterprises, obstruction of legitimate economic activity, economic security.*

Актуальність проблеми. Незважаючи на реформування системи правового регулювання відносин захисту права власності, слід констатувати, що наразі існує ряд негативних тенденцій, які негативно впливає на захисту інтересів суб'єктів господарювання від протиправного втручання у їх діяльність, у тому числі шляхом заволодіння їх майном. Незаконне явище рейдерства не тільки деструктивно впливає на формування та сприйняття якості вітчизняного бізнес-середовища, а також дестабілізує його розвиток та економіки держави в цілому. У той же час, низька ефективність наявних механізмів захисту прав суб'єктів господарювання у разі їх протиправного захоплення девальвує закріплене у Конституції України право власності, чим серйозно дестабілізує інститут підприємництва в державі. Таким чином, протидія рейдерству є нагальним завданням, яке стоїть як перед законодавцем, так і перед органами правопорядку. При цьому, варто відмітити проблему визначення поширення рейдерства та, як наслідок, проблему оцінки ефективності боротьби із вказаним явищем з огляду на відсутність єдиної статистичної інформації щодо рейдерських атак.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тема протидії рейдерству, зокрема кримінально-правовим заходами, не є новою для вітчизняної юридичної науки. Питання кримінальної відповідальності за здійснення рейдерства в контексті кримінально-правового дослідження здійснювалось у багатьох наукових статтях, а також на дисертаційному рівні, зокрема такими науковцями як: В.С. Бахуринський (тема роботи: «Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні») [1], Н.М. Грищенко («Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації») [2], О.М. Луговий («Криміналістичний аналіз злочинів, пов'язаних із рейдерським захопленням підприємств») [3], О.М. Нестеренко («Кримінальна відповідальність за підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців») [4], Л.М. Скора («Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності») [5], С.С. Титаренко («Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації») [6],

І.М. Федулова («Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації») [7].

На нашу думку, одним із критеріїв актуальності подальшого наукового дослідження цієї теми є сучасна динаміка розвитку явища рейдерства. Висока кількість рейдерських атак надасть підстави стверджувати, що впровадження описаних доктриною раніше заходів не призвело до очікуваного результату, що зумовлює потребу для науковців і надалі досліджувати рейдерство та шукати ефективні способи його протидії. Оцінка поширення рейдерства також необхідна для визначення коефіцієнту корисної дії держави у контексті її боротьби проти цього явища.

Метою статті є дослідження проблеми розвитку явища рейдерства за останні роки та здійснення аналізу його динаміки.

Виклад основного матеріалу. Майже кожного дня у засобах масової інформації різні джерела інформують громадськість про факти рейдерських атак. Цікаво, що аналогічне твердження віднайдене у науковій статті 2013 року [8, с. 32].

Більше того, у пояснювальній записці проекту Закону «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» від 13.03.2007 № 3300 було зазначено: «Сьогодні майже щодня із засобів масової інформації ми дізнаємося про захоплення чергового підприємства. Проте в жодному випадку нападники не були притягнуті до кримінальності відповідальності» [9].

Як бачимо, ситуація за майже як п'ятнадцять років не змінилася.

Актуальним залишається проведене дослідження Л.М. Скорої, яка зазначала, що у той час, коли ЗМІ надзвичайно часто повідомляють про рейдерство, за період з 2002 по 2011 роки органами внутрішніх справ виявлено лише 252 факти протидії законній господарській діяльності (ст. 206 Кримінального кодексу України). При цьому лише третина з таких кримінальних проваджень направлена до суду, решта – зупинені або закриті. Тому вченою зроблено висновок, з яким варто погодитись, що при оцінці поширення рейдерства не слід орієнтуватись на згадки про це явище у ЗМІ [5, с. 5].

З 2019 року Міністр юстиції України Д. Малюська регулярно звітує про спад рейдерства та закінчення епохи цього явища [10; 11].

Проте, протягом 2019-2020 років кількість звернень до органів правопорядку щодо скоєння кримінальних правопорушень за рейдерськими статтями Кримінального кодексу України тільки невинно зростала: за 2019 рік приріст становив 36%, а протягом 2020 року – ще 11% [12, с. 5].

Належним підтвердженням вказаних тверджень Міністра буде виключно статистична інформація. Проте, проблема полягає у тому, що у нашій державі відсутня комплексна та повна статистика рейдерських атак чи проявів цього явища. Це, у першу чергу, пов'язано з відсутністю законодавчого визначення поняття «рейдерство», що призводить до різнотлумачення цього поняття правозастосувачами, які у кращому разі керуються доктринальними позиціями. Вказане зумовлює ситуацію, при якій рейдерством можуть вважатись або цілком законні дії, або зовсім інші злочини, які цим поняттям не охоплюються. При цьому, закріплення в законодавстві поняття «рейдерство» є нагальним завданням, яке ускладнюється багатогранністю та комплексністю цього явища, а також непостійними за своїми проявами ознаками рейдерства.

Вітчизняний законодавець вказане поняття неодноразово вживає у нормативно-правових актах, надаючи йому різного тлумачення. Для прикладу, у постанові Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316 [13] та наказі Державної податкової адміністрації України від 23.07.2009 № 397 [14] рейдерство використано як синонім протиправному захопленню підприємств. У розпорядженні Кабінету Міністрів України від 09.06.2010 № 1199-р [15] за контекстом рейдерство прирівняно до протиправного поглинання та захоплення підприємств. У наказі Державної служби фінансового моніторингу України від 22.12.2018 № 173 рейдерство взагалі використано як синонім підроблення реєстраційних документів з метою незаконної зміни бенефіціарного власника [16], що є невиправдано вузьким тлумаченням цього поняття.

Також згадане поняття (проте, без надання йому визначення) вжито навіть у Законі України з назвою «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні» від 10.07.2018 № 2498-VIII [17].

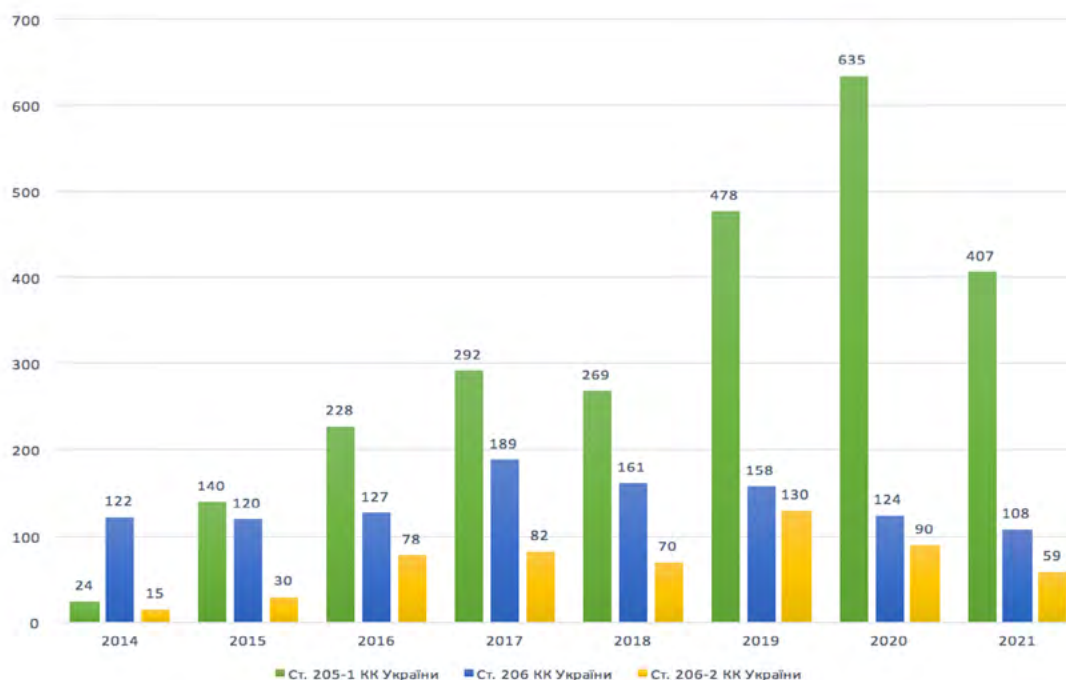

Рис. 1. Кількість облікованих упродовж 2014–2021 кримінальних правопорушень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК України

З огляду на ситуацію, яка склалась, динаміку рейдерства можна оцінити фрагментарно на основні статистики, яка ведеться Офісом Генерального прокурора (щодо кількості кримінальних проваджень за «антирейдерськими» статтями), Державною судовою адміністрацією (щодо кількості вироків, які набрали законної сили, стосовно засуджених осіб за «антирейдерськими» статтями), Міністерством юстиції України (стосовно кількості задоволених скарг на реєстраційні дії у сфері бізнесу). Додатково, доцільно брати до уваги інформацію щодо кількості задоволених скарг у сфері бізнесу від Офісу бізнесомбудсмена з урахуванням того, що вказаний орган має консультативно-дорадчу функцію.

Автором поділяється позиція С.С. Титаренка, який вважає, що основними «антирейдерськими» кримінальними заборонами є три статті Кримінального кодексу України (далі – КК України): ст. 205-1 («Підроблення документів, які подаються для державної реєстрації»), ст. 206 («Протидія законній господарській діяльності») та ст. 206-2 («Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації») [6, с. 61].

Інформаційний ресурс OpenDataBot опублікував статистичну інформацію щодо кількості рейдерських атак в Україні, яку прирівняно до суми кількості облікованих кримінальних проваджень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК України за період з 2015 по 2021 роки: 290 – у 2015 році, 433 – у 2016, 563 – у 2017, 500 – у 2018, 766 – у 2019, 849 – у 2020, 466 – у 2021 (станом на 21 липня 2021 року) [18].

Автором було також отримано інформацію від Офісу Генерального прокурора щодо кількості облікованих упродовж 2014-2021 років, що подається у вигляді гістограми нижче нижче.

Проте, ключовим моментом є те, що кількість рейдерських атак не може прирівнюватись до кількості облікованих кримінальних проваджень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК України. Це пояснюється декількома факторами:

1) можливістю кваліфікації органами правопорядку рейдерських дій за іншими (суміжними) статтями КК України.

З цього приводу, М.І. Камлик, М.А. Погорецький та В.П. Шеломенцев вважають, що протиправні дії рейдерів можуть кваліфікуватись за ст. 295, ч. 2 ст. 342, ст. ст. 356, 358, 293, 295, ч. 2 ст. 296 КК [19, с. 69]. І.М. Федулова

зазначає, що за змістом диспозиції та за конструкцією ст. 206-2 КК України суміжними з нею є ст.ст. 190, 205-1, 206, 356, 357, 358 КК України [7, с. 147]. С.С. Титаренко вказує, що до злочинів, передбачених ст. 206 КК, в частині протидії законній господарській діяльності, поєднаної, відповідно, із погрозою пошкодження чи знищення майна потерпілого чи фактичним пошкодженням чи знищенням такого майна, суміжними є злочини проти власності – погроза знищення майна (ст. 195 КК) та умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК) [6, с. 125]. Н.М. Грищенко на сторінках свого дисертаційного дослідження вказує, що найближчими за конструкцією і, відповідно, суміжними з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації діяннями є злочини проти власності корисливої спрямованості, передбачені ст.ст. 185, 186, 190 КК України [2, с. 91]. Як бачимо, навіть доктринальні позиції науковців різняться з приводу того які злочини є суміжними до основних «антирейдерських» кримінальних заборон, а тому від органів досудового розслідування на даному етапі не варто очікувати уніфікованої практики кваліфікації рейдерських атак виключно за статтями, статистика яких наведена OpenDataBot.

В пояснювальній записці до законопроекту № 3783 від 02.07.2020 взагалі зазначено, що до категорії «рейдерських» відносять кримінальні провадження, порушені за 8-ма статтями Кримінального кодексу України, а саме ст. 200, 205-1, 206-2, 223-1, 224, 358, 364, 366 [20].

2) Чинний механізм реєстрації кримінального провадження передбачає можливість внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань без будь-яких попередніх перевірок органом досудового розслідування відомостей, викладених у заяві про вчинення кримінального правопорушення. Тобто, факт відкриття кримінального провадження ще не підтверджує факт рейдерської атаки.

3) Кримінальне провадження за статтею 206 КК України може здійснюватись лише на підставі заяви потерпілого, тобто є приватним обвинуваченням відповідно до ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України [21]. Навіть за умови наявності складу злочину (у даному випадку в разі підтвердження факту протидії господарській діяльності) воно підлягає закрит-

ттю, якщо потерпілий відмовився від обвинувачення. Закриті кримінальні провадження не включаються до облікованих кримінальних правопорушень відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення. Це означає, що рейдерська атака може мати місце, проте у разі примирення правопорушника з потерпілим вона не включається у статистичну інформацію.

4) Відповідно до матеріалів судової практики не всі кримінальні провадження за облікованими кримінальними правопорушеннями направляються до суду, а з тих, які направляються – не по всім виноситься обвинувальний вирок. Більше того, не всі обвинувальні вироки набирають законної сили. Тобто, факт здійснення рейдерства як кримінального правопорушення має бути підтверджено вироком суду, який набрав законної сили. У цьому контексті показовою є статистика Державної судової адміністрації, яка буде наведена нижче.

5) Не всі потерпілі від рейдерської атаки звертаються за захистом до органів правопорядку. Це можна пояснити тим, що першочерговою ціллю для більшості потерпілих є повернення status quo та відновлення захопленого (втраченого, вибутого із власності) активу. Для реалізації цієї мети потерпілі звертаються до суду чи до Колегії з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єктів державної реєстрації при Міністерстві юстиції України. Додатковою причиною може бути низький рівень довіри до органів правопорядку чи суду (як органу, уповноваженого на притягнення особи до кримінальної відповідальності).

Отже, кількість зареєстрованих кримінальних проваджень хоч і ілюструє певну динаміку скоєння «рейдерських» злочинів, проте такі статистичні дані не дозволяють дійти однозначного висновку про збільшення або спад масштабів рейдерства.

У цьому контексті М. Максимов зазначає, що рішення, прийняті в ході досудового розслідування чи на стадії судового розгляду у кримінальному провадженні часто використовуються виключно у цілях підкріплення правової позиції у господарській, цивільній або адміністративній справі. Оскільки підприємець в першу чергу зацікавлений у найшвидшому скасуванні реєстраційної дії, він не завжди звертатиметься до правоохоронних органів, адже до моменту винесення судом обвинувального вироку можуть

пройти роки. Варто погодитись, що показовим індикатором динаміки рейдерства є співвідношення між вчиненими реєстраційними діями та реєстраційними діями, що були скасовані у судовому та адміністративному порядку [23].

О. Сукманова вказує, що існують і так звані «латентні рейдерські захоплення», коли потерпілий немає сил та ресурсів для боротьби, та випадки, коли сторони ухвалюють компромісне рішення [24].

Вважаємо за доцільне також звернутись до статистичної інформації Державної судової адміністрації України щодо вироків, які набули законної сили по «антирейдерським» статтям за останні десять років. Подаємо вказану інформацію у вигляді таблиці нижче¹.

Рік	Кількість вироків, які набрали законної сили ²		
	ст. 205-1	ст. 206	ст. 206-2
2011	-	5	-
2012	-	2	-
2013	-	2	-
2014	1	3	0
2015	27	0	1
2016	0	0	0
2017	97	0	2
2018	122	0	2
2019	92	0	4
2020	88	0	2
2021	66	1	4

Резюмуючи зазначену інформацію, варто підкреслити, що, по-перше, по статтях 206 та 206-2 КК надзвичайно мало вироків, які набрали законної сили порівняно з кількістю кримінальних проваджень. У розрізі останніх п'яти років (2016-2021) з 867 кримінальних проваджень по ст. 206 КК – всього лише 1 вирок, а по ст. 206-2 КК з 509 кримінальних проваджень – 14 вироків. Це може свідчити про недосконалість цих статей, що призводить до неможливості доведення складу кримінального правопорушення. По-друге, по ст. 205-1 КК простежується певний спад кількості вироків, що може свідчити про негативну динаміку рейдерства. На жаль, кількість вироків по статтям

¹ Вказані відомості отримані автором у відповідь на запит про отримання інформації до Державної судової адміністрації України.

² Варто зауважити, що в разі вчинення декількох злочинів, облік ведеться за статтею КК України, санкція якої передбачає більш суворе покарання. Тому певна кількість злочинів може бути не відображена у звітності.

206 та 206-2 КК не дає можливості для формування однозначного висновку про збільшення чи зменшення кількості рейдерських атак.

З огляду на розповсюдженість «реєстраційного» рейдерства, у якому беруть участь суб'єкти державної реєстрації, здійснюючи незаконні реєстраційні дії, проаналізуємо відомості щодо їх оскарження. Відповідно до статистичної інформації Міністерства юстиції України³, за 2020 рік до Міністерства надійшло 3863 скарги на рішення, дії, бездіяльність суб'єктів державної реєстрації, яких 3029 скарг у сфері нерухомості та 834 скарги у сфері бізнесу (1104 скарги задоволено, з яких 837 скарг у сфері нерухомості та 267 скарг у сфері бізнесу). За 2021 рік до Міністерства надійшла 3261 скарга, з яких 2560 скарг у сфері нерухомості та 701 скарга у сфері бізнесу (1057 скарг задоволено, з яких 865 скарг у сфері нерухомості, 192 скарги у сфері бізнесу). Хоча загальна кількість скарг вища, але відмітимо, що кількість підтверджених випадків порушень зменшилась, зокрема у сфері бізнесу.

М. Максимов зазначає, що бізнес також може звертатись до Ради бізнес-омбудсмена (далі – Рада) щодо оскарження дій державних реєстраторів, неналежного розгляду скарг Колегією при Мін'юсті та бездіяльності органів досудового розслідування. У звіті за 2019 рік Рада повідомила про отримання 114 скарг підприємців, пов'язаних з рейдерством, протягом 2015–2019 років при тенденції збільшення кількості звернень третій рік поспіль [23].

При цьому, у Річному звіті Ради за 2020 рік наведена статистика звернень зі скаргами на дії Департаменту нотаріату та державної реєстрації Міністерства юстиції (суб'єктів державної реєстрації): 25 скарг у 2016 році, 43 – у 2017, 49 – у 2018, 57 – у 2019, 49 – у 2020. Зазначено, що скарги на дії державних реєстраторів частіше за все стосуються епізодів рейдерства. Зокрема, скажники повідомляють про випадки, коли державні реєстратори вносять зміни в статут

підприємств, змінюють керівників та власників з порушеннями або взагалі незаконно (Річний звіт Ради бізнес-омбудсмена за 2020 рік, 2021: 25). Загалом до Ради бізнес-омбудсмена з 2015 року надійшло 159 скарги: 19 – у 2015 році, 12 – у 2016, 20 – у 2017, 28 – у 2018, 32 – у 2019, 29 – у 2020, 17 – у 2021⁴. Відмітимо певний спад подання скарг, що може свідчити, зокрема про зменшення рейдерських атак.

Таким чином, при оцінці динаміки рейдерства варто звертатись не тільки до кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, а й брати до уваги статистику скасованих державних реєстрацій як наслідок розгляду скарг Антирейдерською колегією Міністерства юстиції України, статистику ДСА щодо вироків по «антирейдерським» статтям, які набрали законної сили та відомості Ради бізнес-омбудсмена щодо виявлених фактів рейдерства.

Висновки та пропозиції. Аналіз динаміки поширення рейдерства в Україні є необхідним для визначення, зокрема актуальності доктринальних досліджень з цієї теми. Проблематика вимірювання такої динаміки полягає у відсутності єдиного розуміння рейдерства як наслідок відсутності законодавчого визначення цього поняття та одного органу, до компетенції якого входить боротьба з рейдерством. З огляду на це, жоден державний орган не веде комплексної статистики щодо рейдерства. При цьому, аналіз статистичної інформації Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації, Міністерства юстиції дає підстави стверджувати про те, що рейдерство досі поширене в нашій державі, попри негативну динаміку його розвитку. Таким чином, проведення подальших наукових досліджень у сфері протидії рейдерству є важливим та необхідним завданням, а його актуальність залишатиметься високою до того моменту, поки прояви рейдерства не втратять систематичний характер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахуринський В.С. Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Університет ДФС України. Київ, 2021. 23 с.
2. Грищенко Н.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майно підприємства, установи, організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. 2019. 216 с.

³ Вказані відомості отримані автором у відповідь на публічний запит до Міністерства юстиції України.

⁴ Вказані відомості отримані автором у відповідь на запит про отримання інформації до Ради бізнес-омбудсмена.

3. Луговий О. М. Криміналістичний аналіз злочинів, пов'язаних із рейдерським захопленням підприємств: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020.
4. Нестеренко О.М. Кримінальна відповідальність за підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. 2021. 238 с.
5. Скора Л.М. Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Національна академія внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. 2012. 253 с.
6. Титаренко С.С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. 2018. 262 с.
7. Федулова І. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. 2019. 216 с.
8. Гега П. Т., Пустовіт В.А. Сутність протиправного перерозподілу та відчуження власності в Україні (рейдерство). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 29-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_6 (дата звернення 16.02.2022).
9. Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство). Проект Закону від 13.03.2007 № 3300. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3300&skl=6 (дата звернення 16.02.2022).
10. Міністр юстиції заявив про «кінець епохи рейдерства» <https://www.epravda.com.ua/news/2019/12/17/654947/> (дата звернення 16.02.2022).
11. Денис Малюська: Демократія – штука погана, але краще ніхто не придумав. З РНБО те саме. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2021/10/19/7310851/> (дата звернення 16.02.2022).
12. Річний звіт Ради бізнес-омбудсмена за 2020 рік. URL: <https://boi.org.ua/files/rn/lr/6yearsua.pdf> (дата звернення 16.02.2022).
13. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік: Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.02.2022).
14. Щодо затвердження форм Звіту про розглянуті звернення громадян органами державної податкової служби України: Наказ Державної податкової адміністрації України від 23.07.2009 № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0397225-09#Text> (дата звернення 16.02.2022).
15. Про затвердження плану заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.06.2010 № 1199-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1199-2010-%D1%80#Text> (дата звернення 16.02.2022).
16. Про затвердження Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Наказ Державної служби фінансового моніторингу України від 22.12.2018 № 173. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN049270.html (дата звернення 16.02.2022).
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні: Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text> (дата звернення 16.02.2022).
18. Рейдерство в Україні. URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders> (дата звернення 16.02.2022).
19. Камлик М. І., Погорецький М. А., Шеломенцев В. П. «Рейдерство» в Україні: сутність та засоби протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 69–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_17_6 (дата звернення 16.02.2022).
20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення відповідальності за окремі кримінальні та адміністративні правопорушення у сфері господарської діяльності, службової діяльності, діяльності осіб, що надають публічні послуги та кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади: Проект закону від 02.07.2020 № 3783. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69344 (дата звернення 16.02.2022).
21. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 16.02.2022).
22. Чи дійсно в Україні зростає кількість рейдерських атак? URL: <https://brdo.com.ua/analytics/chy-dijsno-v-ukrayini-zrostaye-kilkist-rejderskyh-atak/> (дата звернення 16.02.2022).
23. Максимов М. Чи дійсно в Україні зростає кількість рейдерських атак? URL: <https://brdo.com.ua/analytics/chy-dijsno-v-ukrayini-zrostaye-kilkist-rejderskyh-atak/>
24. Сукманова О. Кінець епохи рейдерства, який не відбувся. URL: <https://sk.ua/uk/publications-uk/reiderstvo/>